

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب جامع

بهداشت عمومی

ویراست چهارم، جلد اول

طب دانشی است که به وسیله آن می‌توان بر کیفیات تن آدمی آگاهی یافت و هدف آن
حفظ تندرستی در زمان سلامت و بازگرداندن آن به هنگام بیماری است.
اجن سینا (قانون در طب)

دکتر حسین حاتمی، دکتر سیدمنصور رضوی،
دکتر حسن افتخار اردبیلی، دکتر فرشته مجلسی،
دکتر محسن سیدنوزادی، دکتر محمدجواد پریزاده

دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، دانشکده بهداشت و ایمنی
دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمانشاه

با همکاری :

اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

کتاب جامع بهداشت عمومی (جلد اول)

ویرایش چهارم

تألیف: دکتر حسین حاتمی، دکتر سیدمنصور رضوی، دکتر حسن افتخار اردبیلی، دکتر فرشته مجلسی، دکتر محسن سیدنوزادی، دکتر سید محمدجواد پریزاده و دیگران

نویسنده مسئول: دکتر حسین حاتمی

فروست: ۱۶۵۵

ناشر: کتاب ارجمند

مدیر هنری: احسان ارجمند

سرپرست تولید: مسلم آراین

ناظر چاپ: سعید خانکلو

چاپ: نقش نیاز؛ صحاح سیدین

چاپ اول، خرداد ۱۳۸۸، ۵ نسخه

شابک جلد اول: ۹۵-۴-۶۰۰-۶۰۰-۹۷۸

شابک دوره: ۷-۸۹۴-۶۰۰-۶۰۰-۹۷

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مترجمان مصوب ۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمی از این اثر را بدون اجازه مؤلف، ناشر، نشر یا پخش ارضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

www.armandpub.com

مرکز پخش: انتشارات ارجمند

دفتر مرکزی: تهران بلوار کشاورز، بین خ کارگر و ۱۶ آذر، ۱۰۰، ۲۹۲، تلفن: ۸۸۹۸۲۰۴۰

شعبه مشهد: ابتدای احمدآباد، پاساژ امیر، انتشارات: ج ۱، ۱۶، ۳۸۴۴۱۰۱۶، تلفن: ۵۱-۳۸۴۴۱۰۱۶

شعبه رشت: خ نامجو، روبروی ورزشگاه عضدی، ۱۳-۳۳۳۳۲۸

شعبه بابل: خ گنج افروز، پاساژ گنج افروز، تلفن: ۱۱-۱۱۱۱۱۱

شعبه ساری: بیمارستان امام، روبروی ریاست تلفن: ۹۰-۸۰۰۰۰۹۰

شعبه کرمانشاه: خ مدرس، پشت پاساژ سعید، کتابفروشی دانشمند سن: ۴۴، ۳۷۲۸۲-۸۳

بها: ۱۲۰۰۰۰ تومان

بهای دوره سه جلد: ۳۷۰۰۰۰ تومان

با ارسال پیامک به شماره ۲۱۸۸۹۸۲۰۴۰ در جریان تازه‌های نشر ما قرار بگیرید:

ارسال عدد ۱: دریافت تازه‌های نشر پزشکی به صورت پیامک

ارسال عدد ۲: دریافت تازه‌های نشر روان‌شناسی به صورت پیامک

ارسال ایمیل: دریافت خبرنامه الکترونیکی انتشارات ارجمند به صورت ایمیل

عنوان و نام پدیدآور: کتاب جامع بهداشت عمومی / حسین حاتمی... {و دیگران}؛ با همکاری اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور.

مشخصات نشر: تهران: کتاب ارجمند، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۳ جلد. جلد اول: ۱۰۷۲ صفحه وزیري

شابک جلد یک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۰-۸۹۵-۴

شابک دوره: ۷-۸۹۴-۶۰۰-۲۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فپا

تألیف حسین حاتمی و همکاران

موضوع: بهداشت همگانی - public health

پزشکی پیشگیری - preventive medicine

بهداشت همگانی - ایران - public health-Iran

پزشکی پیشگیری - ایران - preventive medicine - Iran

شناسه افزوده: حاتمی، حسین، ۱۳۳۱-

ایران. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

Iran. Ministry of Health and Medical Education

رده‌بندی کنگره: RA۴۲۷/۲/ک۲ ۱۳۹۸

رده‌بندی دیویی: ۳۶۲/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۵۶۷۷۹

به‌منظور رفاه حال دانشجویان عزیز، کلیه هزینه‌های مربوط به آماده‌سازی کتاب تا آغاز تهیه فیلم و زینک (تایپ، ویرایش، صفحه‌آرایی، حق تألیف و ...) را به‌حساب نیاورده، به‌عنوان غنچه‌ای ناقابل، تقدیم ساحت مقدس علم نموده‌ایم و مدیر محترم انتشارات ارجمند جناب آقای دکتر محسن ارجمند نیز با کمال تواضع با مؤلفین کتاب هماهنگ شده، به حداقل بهره‌قناعت نموده‌اند تا کتاب با مناسب‌ترین بهای ممکن در دسترس دانش‌پژوهان عزیز این مرزوبوم قرار گیرد (نویسنده مسئول).

بسم الله الرحمن الرحيم

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا يَسْتَحِقُّهُ بَعْلُو شَانِهِ وَ سُبُوغِ احْسَانِهِ وَالصَّلَاةُ
عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَ آلِهِ وَ سَلَامَةً - ستایش باد یزدان را که سزاوار
ستایش است، به سبب بزرگواری و کثرت الطافش و درود بر
سرور و پیامبر رحمت، محمد و دودمان او.

سرآغاز کتاب اول قانون در طب ابن سینا (ره)

گزیده‌ای از مقدمه و پست‌های پیشین کتاب

حفظ تندرستی به هنگام خدمت به بازگرداندن آن در زمان بیماری که در اوایل هزاره دوم میلادی در کلام
گهربار شیخ الرئیس ابن سینا مبلور و در صفحه اول دائرةالمعارف قانون در طب، نقش بسته است پیام جاوید و
پویای آن دانشمند عظیم‌الشان، مبنی بر غایت تفکیک بودن بهداشت عمومی، بهداشت محیط، بهداشت
حرفه‌ای و سایر گرایش‌های بهداشتی از پزشکی بالینی و غیرقابل تجزیه بودن علوم پایه از علوم بالینی و
جدایی ناپذیر بودن متولیان حرفه‌های پزشکی اعم از علوم پایه، علوم بالینی، پیراپزشکی، دامپزشکی، محیط زیست و
... می‌باشد. ولی این پیام جاوید با وسعت یافتن دامنه علوم پزشکی و توسعه پزشکی نوین، تدریجاً به بوته
فراموشی سپرده شده و پزشکی بالینی را از قداست، اُبّهت و متانت نبلی ساقط کرده، دامنه آن را به یک سلسله
اقدامات روبنایی تشخیصی - درمانی، محدود نموده است.

تا این که خردمندان فرهیخته‌ای متوجه این خلاء شدند و در اواخر قرن بیستم، دست به دست هم داده
لزوم توجه به پزشکی جامعه‌نگر و رویارویی زیستی، روانی، اجتماعی (Bio-Psycho-Social Approaches)
را مطرح و برای تثبیت آن با جدیت روزافزونی تلاش کردند. تا جایی که امروزه معتقدان به پزشکی جامعه‌نگر، رشته
جداگانه‌ای از طب یا بهداشت نیست بلکه نوعی طرز تفکر و بینش است که همه دست‌اندرکاران رشته‌های پزشکی و
بهداشت باید دارا باشند تا در سایه همفکری، حول محور حفظ سلامتی افراد سالم و بازگرداندن آن به کالبد افراد بیمار
جمع شده هدف نهایی را حفظ، ارتقاء و توسعه پایدار سلامتی انسان‌ها و به عبارت دیگر جایگزین کردن بهداشت
گرای به جای درمان‌گرایی صرف بدانیم ... و مگر می‌توان بدون همکاری نزدیک سیاستگذاران برنامه‌های آموزشی،
اساتید حرفه‌های پزشکی، پژوهشگران و نویسندگان مقالات و کتب مرتبط با این حرفه‌ها، نوآموزی و بازآموزی
مداوم و همکاری تنگاتنگ متولیان علوم پایه و بالینی به این هدف زیربنایی و مهم، نائل گردید؟

خوشبختانه طی دهه‌های اخیر در سایه دوراندیشی‌ها و سیاستگذاری‌های وزارت بهداشت، از طرفی با
ترویج امر تحقیق در دانشگاه‌ها نیاز مبرم گروه‌های بالینی به همکاری تنگاتنگ مدرّسین و اساتید علوم پایه، بیش
از پیش احساس شده و جزء تجزیه ناپذیری از طرز تفکر آنان گردیده و از طرف دیگر با دائر کردن عرصه‌های
پزشکی جامعه‌نگر در قلمرو فعالیت بسیاری از دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، لزوم نگرین به جامعه بیمار از

زاویه فرد بیمار، ارتقاء سلامت جامعه به جای سلامت فرد و سوق دادن خدمات پزشکی و بهداشت و بخشی از آموزش بالینی، به متن جامعه نیز تا حدود زیادی جایگاه رفیع خود را احراز نموده و سرانجام در بازنگری برنامه‌های درسی رشته‌های مختلف پزشکی و بهداشت نیز به همین دیدگاه، پرداخته شده و ضمن گنجانیدن بسیاری از متون بهداشتی در دروس بالینی، متقابلاً بسیاری از متون بالینی در برنامه‌های بهداشتی نیز گنجانده شده و در این راستا با الهام از این نیاز متقابل، به برکت همکاری‌های بی‌دریغ و کم سابقه جمعی از اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور و موسسات پژوهشی مرتبط، کتب متعددی در زمینه‌های بهداشتی به زیور طبع، آراسته و همراه با نسخه‌های الکترونیکی دایره‌المعارف‌های اصلی پزشکی نیاکان (الحوای رازی، کامل‌الصناعه اهوازی، قانون در طب ابن سینا، ذخیره خوارزمشاهی حکیم جرجانی) با درایت و حمایت معاونین پژوهشی وقت (دکتر صانعی - ره - دکتر نوربالا و دکتر ملک افضل) در سایت HBI معاونت تحقیقات و فناوری وزارت متبوع، به مدت بیش از ۱۰ سال، تعبیه و سپس در اوایل سال ۱۳۹۳، تعبیه گردید؟! ولی از آن‌جا که روشنایی‌های ناشی از انوار الهی، رگزارش نمی‌شوند و سیر تکاملی دارند، این بار با تغییرات، تجدید نظرهای لازم و کیفیت بالاتری در سایت گوگل و شبکه‌های اجتماعی تلگرام، سروش و ای‌تا تعبیه شده و هم اکنون در دسترس علاقمندان داخل و خارج از کشور، می‌باشد.

... و اینک به برکت همکاری بیش از ۱۵۰ نفر از اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، شاهد تالیف اولین کتاب جامع بهداشت عمومی در من عزیزان می‌باشیم و هرچند اعتراف می‌کنیم که کتب علمی به هیچ قوم و ملت واحدی تعلق نداشته و نتیجه نبینایان، کلیه اقوام و ملل و حاصل پیشرفت همان طب آمیخته با بهداشت ایرانی، یونانی، مصری، هندی، چینی ... است و به خصوص فقط به اروپای فعلی منحصر نمی‌شود ولی در عین حال معتقدیم که صرفاً ترجمه یکی از این کتاب نمی‌تواند جوابگوی کلیه نیازهای آموزشی تمامی کشورها در زمینه خاصی باشد و لازم است با اقتباسی صحیح از کتب و مقالات خارجی و بهره‌گیری از پژوهش‌های کشوری، دست به تالیف کتب و مقالات بومی‌ای زد که جزگوی نیازهای آموزشی فعلی در سطح کشور باشد. کتاب‌هایی که به سبک درسنامه‌های معتبر خارجی با همکاری عدلی از اساتید تالیف می‌گردد، نسخاتی از آن در یکی از سایت‌های اینترنت تعبیه می‌شود و به طور منظم به فواصل مشخص، تجدید نظر قرار می‌گیرد. بدون شک چنین آثاری می‌تواند مصداق آرزوهای شاعره عارفه نامی، زنده یاد پروین اعظمی باشد که معتقد بود برای دستیابی به خودکفایی و بنیاد یک فرهنگ پویا و مولد و افتخار آفرین، باید از تسخر و زنجاری مصرفی و تقلیدی، پرهیز نموده در کشتزار خویشتن بکاریم، برای تولید محصولی مفید و افتخار آفرین، به تلاش، مراقبت و پایش فعال و شبانه روزی بپردازیم و نهایتاً با بهره‌گیری از حاصل این تلاش‌های بی‌وقفه، با احساس سازندگی، بر "بودن" و "شدن" خود افتخار کنیم و ما نیز قطره‌ای زلال بر این دریای بی‌کران، بیفزاییم و این پندار نیک را همچون امانتی مهم به نسل‌های جوان حال و آینده نیز منتقل نماییم ...

ای خوشا سودای دل در دیده پنهان داشتن

رنجبر بودن ولی در کشتزار خویشتن

روز را با کشت و زرع و شخم آوردن به شب

مبحث تحقیق را در دفتر جان داشتن

وقت حاصل، خرمن خود را بدامن داشتن

سامگان در تنور خویشتن نان داشتن

فهرست مطالب کتاب جامع بهداشت عمومی (جلد اول)

عنوان	نویسنده	گفتار	صفحه
فصل اول / کلیات بهداشت عمومی			
کلیات بهداشت عمومی	دکتر حمیدالله بهادر	۱	۱
تاریخچه بهداشت عمومی	دکتر ابوالحسن ندیم	۲	۸
بهداشت عمومی از دیدگاه پزشکی نیاکان	دکتر حسین حاتمی، کبری حیدری	۳	۱۶
فصل دوم / سلامت و بیماری			
سلامت و بیماری	دکتر محسن سید نوزادی	۱	۴۸
ژنتیک و سلامت	دکتر سید محمد اکرمی		
	دکتر فروزان کریمی، دکتر خسرو رفائی شیرپاک، دکتر لاله حبیبی	۲	۶۲
بهداشت برای همه و مراقبت‌های بهداشتی اولیه	دکتر مریم محمدی، سمیه غفاری	۳	۸۲
مراقبت‌های اولیه تا پوشش همگانی سلامت: تجربه ج ایران	دکتر ثریا سهیلی		
	دکتر حانیه سادات سجادی	۴	۱۱۰
گذار سلامت	دکتر سیده نسا مجدزاده		
	دکتر محمدعلی عیل اکبری	۵	۱۲۸
خطرات تهدیدکننده سلامت در جهان و ایران	دکتر حسین حاتمی		
راهبردهای آن	دکتر حمیدرضا مصطفوی		
	دکتر مسعود خسروان	۶	۱۴۲
سیمای سلامت در جهان و ایران	دکتر حسین حاتمی		
	دکتر علی اکبر سیاری	۷	۱۷۲
	دکتر سید احسان بلادیان		
اهم برنامه‌های حوزه معاونت بهداشتی	دکتر علی اصغر فرشاد	۸	۲۰۴
آشنایی با فعالیت‌های سازمان بهزیستی کشور	دکتر حبیب الله مسعودی فرید	۹	۲۲۲
آشنایی با فعالیت‌های انستیتو پاستور ایران	دکتر مصطفی قانع، دکتر احسان مصطفوی، مصطفی عنایت راد	۱۰	۲۳۶
آشنایی با جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران	دکتر احمدعلی نوربالا، دکتر مهدی نجفی، دکتر نادر اکرامی نسب (ره)	۱۱	۲۵۴

فصل سوم / آموزش بهداشت

آموزش بهداشت و ارتقای سلامت	دکتر الهه میرزائی	۱	۲۹۰
مبانی ارتباطات بین فردی در محیط‌های مراقبت از سلامت	دکتر محمد حسین کاوه	۲	۳۱۰
مشاوره سلامت	دکتر محمد حسین کاوه	۳	۳۳۶
تکنولوژی آموزشی در حوزه سلامت	دکتر سکیه رخشنده رو، دکتر محتشم غفاری	۴	۳۵۲

فصل چهارم / بهداشت محیط

کلیات بهداشت محیط	دکتر علیرضا مصداقی نیا، دکتر رامین نبی زاده، دکتر رضا سعیدی	۱	۳۶۸
بهداشت آب	دکتر علی الماسی، دکتر احمد رضا یزدانبخش	۲	۴۰۰
فاضلاب و مسائل مربوط به آن	دکتر احمد رضا یزدانبخش، دکتر علی الماسی	۳	۴۲۰
مدیریت زباله‌های شهری	دکتر قاسم علی عمرانی، دکتر فاطمه سروری	۴	۴۳۲
آلودگی هوا و اثرات آن	دکتر منصور بیات الدین، دکتر مهرنوش بطحی	۵	۴۵۰
آلودگی صوتی	دکتر پروین زری	۶	۴۷۶
عفونت‌های بیمارستانی و راه‌های کنترل آن	دکتر شیرین افهمی	۷	۴۹۴
عفونت‌زدایی در پزشکی	دکتر سید منصور رضوی	۸	۵۱۶
بهداشت مواد غذایی	دکتر محمدمهدی اصفهانی، دکتر حسین حاتمی	۹	۵۳۸
نقش تغذیه در سلامت و بیماری	دکتر مسعود کیمیاگر (ره)، دکتر آرزو حقیقیان	۱۰	۵۵۴
بیماری‌های منتقله از طریق آب و تصفیه آب	دکتر محمد رضا مسعودی نژاد	۱۱	۶۶۰
مدیریت پسماندهای خطرناک	دکتر سید نادعلی علوی بختیاروند	۱۲	۶۸۰
سم‌شناسی محیط	دکتر اکبر اسلامی، دکتر انوشیروان محسنی بندپی	۱۳	۷۱۲

فصل پنجم / بهداشت حرفه‌ای

۷۶۸	۱	دکتر فرهنگ دهقان، دکتر جنیدی	اصول، مبانی و کلیات بهداشت حرفه‌ای
۷۸۸	۲	دکتر محمدفام، دکتر عدل	ایمنی کار و کنترل خطرات و بیماری‌های ناشی از کار
۸۰۲	۳	دکتر جهانگیری، دکتر پویا کیان	ایمنی شیمیایی
۸۲۰	۴	دکتر حسین حاتمی	سلامت کارکنان حرفه‌های پزشکی
۸۴۰	۵	دکتر صادقی نائینی، دکتر فرشاد	اصول ارگونومیک و تطابق شرایط کار با کارگر
۸۵۶	۶	دکتر منصور رضازاده آذری، مهندس میرداود سیدی	ارزیابی ریسک مواد شیمیایی در تماس‌های شغلی

فصل ششم / بهداشت دهان و دندان

۸۹۲	۱	دکتر بتول شریعتی	بهداشت دهان و دندان
۹۱۲	۲	دکتر سیدمنصور رضوی دکتر کتابون افزایی	کنترل عفونت در دندانپزشکی

فصل هفتم / مدیریت و برنامه‌ریزی در بخش بهداشت

۹۲۸	۱	دکتر سید ابوالحسنی	مدیریت برنامه‌های تندرستی
۹۵۶	۲	دکتر ابوالحسن سم‌پو، رضا	اقتصاد بهداشت
۹۶۶	۳	دکتر کامل شادپور	اصلاح بخش سلامت
۹۸۴	۴	دکتر سعادت محفوظپور	مدیریت کیفیت و هزینه در بهداشت و درمان
۱۰۰۰-	۵	دکتر حانیه سادات سجادی و دکتر سیدرضا مجدزاده	سیاست‌های کلی سلامت و جایگاه آن در راهبری نظام سلامت

